

Maciej Hartliński

Prerogatywy i aktywność przywódców partii politycznych w procesie selekcji kandydatów w wyborach Prezydenta RP w latach 1990–2015

SŁOWA KLUCZOWE:

selekcja kandydatów, wybory prezydenckie, przywódcy partii, demokracja wewnątrzpartyjna

Wprowadzenie

Wybory Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej stanowią inspirację do analiz politologicznych. Liczne i wartościowe opracowania skupiają swoją uwagę na wynikach wyborów, kampanii wyborczej czy kandydatach. Nieliczne zaś dążą do prób poszerzenia wiedzy w zakresie tego, co dzieje się, zanim nastąpi ów proces wyborczy.

Selekcja kandydatów jest mało rozpoznanym problemem naukowym, któremu poświęcono dotychczas interesujące, choć nieliczne opracowania uwzględniające kontekst wyborów Prezydenta RP¹. Podobnie wygląda sytuacja odnośnie do wyborów do Sejmu i Senatu RP² czy też Parlamentu

¹ D. Skrzypiński, *Proces mianowania kandydatów w wyborach prezydenckich jako mechanizm rozstrzygnięcia dylematów strategicznych*, „Studia Politologiczne” 2011, Vol. 19, s. 44–62; W. Maguś, *Proces wylaniania kandydatów w wyborach prezydenckich 2010 roku w Polsce*, [w:] M. Jeziński, W. Peszyński, A. Seklecka (red.), *Wybory 2010. Polska i świat*, Toruń 2011, s. 11–24; W. Maguś, *Prezydenckie prawyборы w Platformie Obywatelskiej jako przykład politycznego show*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2012, Nr 2, s. 223–235.

² G. Kryszewski, *Selekcja i zgłaszanie kandydatów w wyborach parlamentarnych w świetle standardów wyborów demokratycznych*, „Studia Wyborcze” 2006, Tom 2, s. 7–26.

Europejskiego³. Należy jednak zaznaczyć, że w kontekście roli poszczególnych organów partii politycznych, problematyka ta była już zauważana. Publikacje dotyczące struktur partyjnych zostały wyposażone w analizy problemu selekcji kandydatów, choć skupiają się głównie na poziomie wyborów parlamentarnych oraz samorządowych⁴. Jednakże nie koncentrowały one swojej uwagi w znacznym stopniu na roli przywódców partii w procesie selekcji kandydatów przed wyborami Prezydenta RP. Stąd głównym celem opracowania jest przybliżenie kwestii związanych z wewnątrzpartyjną rywalizacją o nominację na kandydata w wyborach Prezydenta RP. Szczególna uwaga zostanie skupiona na stanowisku przywódcy partyjnego i jego wpływie na proces nominowania kandydatów. Ze względu na charakter opracowania, na tym etapie badań pominięte zostaną pozaformalne aspekty selekcji kandydatów. Główną osią zainteresowania będą prerogatywy statutowe.

Hipoteza badawcza, wysunięta pod wpływem przekonania o istotnej roli i znaczeniu przywódcy partyjnego w procesie podejmowania decyzji zakłada, że przywódcy partyjni mają formalnie znaczący wpływ na proces selekcji kandydatów oraz biorą aktywny udział w ubieganiu o się prezydenturę. Główne pytanie badawcze odnosi się do zakresu, w jakim przywódca partyjny oddziałuje na proces nominowania kandydatów w wyborach prezydenckich. Do szczegółowych pytań badawczych można zaliczyć następujące kwestie: czy przywódca partii ma formalnie bezpośredni wpływ na nominację partyjną? Czy przywódca partii był kandydatem partii w wyborach prezydenckich? W konsekwencji, odpowiedzi na tak sformułowane pytania pozwolą na weryfikację hipotezy.

Artykuł łączy w sobie aspekt teoretyczny oraz empiryczny. Po wskazaniu węzłowych kontekstów i problemów w literaturze przedmiotu, do analizy wykorzystano wyniki wyborów prezydenckich. Przydatne okazały się dane z Państwowej Komisji Wyborczej wskazujące na liczbę kandydatów w wyborach oraz komitetów, które reprezentowali. Ważne okazały się również statuty partii, których dogłębna lektura pozwoliła na wskazanie organów uprawnionych do nominowania kandydatów partii.

³ W. Wojtasik, *Efektywność strategii selekcji kandydatów na listy wyborcze w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2009 roku*, [w:] K. Sobolewska-Myślik, A. Hess, K. Kowalczyk (red.), *Polska scena polityczna. Środowiska-komunikacja polityczna-strategie*, Kraków 2010, s. 389–399; J. Flis, W. Wojtasik, *Candidate selection in the 2014 European Parliament election in Poland*, „Political Preferences” 2014, No. 9, s. 129–143.

⁴ T. Bichta, *Struktura organizacyjna partii politycznych w Polsce po 1989 roku*, Lublin 2010, s. 170–178; K. Sobolewska-Myślik, B. Kosowska-Gąstoł, P. Borowiec, *Struktury organizacyjne polskich partii politycznych*, Kraków 2010, s. 160–169.

Zakres analizy dotyczy partii politycznych, które są aktualnie relevantne na polskiej scenie politycznej. Ponadto, kolejnym argumentem jest fakt, że tylko kandydaci popierani przez główne partie wygrywali wybory (lub co najmniej brali udział w drugiej turze). Dobór został więc podyktowany wynikami wyborów parlamentarnych i składem Sejmu w kadencji 2011–2015. Analizą zostały zatem objęte następujące partie: Platforma Obywatelska Rzeczypospolitej Polskiej (PO), Prawo i Sprawiedliwość (PiS), Twój Ruch (TR – wcześniej Ruch Palikota), Polskie Stronnictwo Ludowe (PSL), Sojusz Lewicy Demokratycznej (SLD).

Do metod badawczych, które okazały się szczególnie przydatne do przeprowadzenia badań na potrzeby niniejszego opracowania, należy zaliczyć przede wszystkim trzy. Pierwsza, to ujęcie instytucjonalno-prawne, które przyczyniło się do lepszego rozpoznania uwarunkowań formalnych procesu selekcji wewnątrzpartyjnej kandydatów. Z kolei ujęcie ilościowe i jakościowe umożliwiło analizę danych dotyczących omawianego problemu w kontekście wyborów na przestrzeni lat. Natomiast ujęcie komparatystyczne pozwoliło na wykazanie różnic i podobieństw między poszczególnymi rozwiązaniami przyjętymi przez partie.

Struktura opracowania składa się z czterech części. Wobec przyjętego kanonu, pierwszym krokiem jest wprowadzenie, sygnalizujące główną oś narracji. Następnie, w części teoretycznej, przybliżone zostaną uwarunkowania wewnątrzpartyjnej selekcji kandydatów. Kolejnym krokiem będzie analiza ilościowa wyborów prezydenckich w Polsce w latach 1990–2015 ze szczególnym uwzględnieniem i skupieniem się na formalnym wpływie przywódcy na proces selekcji kandydatów. W ostatniej fazie zostanie podjęta próba sformułowania wniosków.

Teoretyczne aspekty wewnątrzpartyjnej selekcji kandydatów

Ważnym krokiem jest wskazanie, wokół jakich aspektów toczy się dziś dyskurs naukowy. Pozwoli to na ukazanie różnych kierunków badań i stworzy perspektywę dla zajęcia się przypadkiem polskich partii. Poniżej zostaną przywołane publikacje, które pozwolą zilustrować znaczenie prowadzenia badań nad selekcją kandydatów, podstawowe kategorie porządkujące metody selekcji oraz determinanty wiążące się z wyborem danej metody selekcji.

Zawiłość i trudność podjętego problemu dobrze oddaje podtytuł jednej z fundamentalnych publikacji w tym zakresie: „Sekretny ogród polityki”, zredagowanej przez Michaela Gallaghera i Michaela

Marsha⁵. Na szczęście, w coraz większym stopniu działania partii są transparentne, zaś prowadzenie badań pozwala odkrywać kolejne rewiry. Nie zmienia to faktu, że wewnątrzpartyjna selekcja kandydatów w Polsce nadal stanowi bogaty obszar do eksploracji politologicznej. Wciąż wiele kwestii nie zostało poddanych stosownym analizom. Stąd badanie procesu selekcji kandydatów jest ważnym zagadnieniem i kolejnym krokiem do naszkicowania dokładniejszego obrazu polityki ogólnie, a wiedzy o partiach politycznych w szczególności⁶.

Jak zaznaczają Reuven Y. Hazan i Gideon Rahat, rozeznanie w tej materii dostarcza trzech kluczowych informacji o partii politycznej: odzwierciedla charakter partii i jej wewnętrzną rywalizację o władzę; zmiana metod selekcji jest zadaniem łatwym dla partii; takowa zmiana oddziałuje na działalność partii⁷. Zdaniem Richarda S. Katza, selekcja kandydatów jest fundamentalną funkcją partii politycznych w demokracjach, a także niesie cztery kluczowe skutki: każdy indywidualny kandydat reprezentuje publicznie określoną partię, zaś łącznie wszyscy kandydaci stanowią o jej wielowymiarowości w kontekście demograficznym, geograficznym oraz ideologicznym; kandydaci są grupą z których można rekrutować członków partii, zaś kandydowanie główną drogą do tegoż członkostwa; kandydaci wnoszą ze sobą swoje indywidualne właściwości mogące się przysłużyć sukcesowi wyborczemu; zostanie kandydatem stanowi o wewnątrzpartyjnej sile⁸.

W związku z licznymi dylematami dotyczącymi warstwy teoretycznej, przydatne okazuje się postawienie kluczowych pytań dotyczących omawianego problemu. Wspominani już G. Rahat i R.Y. Hazan wskazują na kilka podstawowych pytań porządkujących omawiany problem, do których można zaliczyć następujące kwestie: kto może być wybrany? Kto może wybierać kandydatów? Jaki organ wybiera kandydatów? Jak kandydaci są nominowani?⁹

⁵ M. Gallagher, M. Marsh (ed.), *Candidate selection in comparative perspective: The secret garden of politics*, London 1988.

⁶ Szerzej na temat politycznych konsekwencji wynikających z różnorodnych metod selekcji kandydatów w kontekście demokracji wewnątrzpartyjnej zob. R.Y. Hazan, G. Rahat, *Democracy within parties. Candidate selection methods and their political consequences*, Oxford 2010, s. 89–164.

⁷ R.Y. Hazan, G. Rahat, *Candidate Selection. Methods and Consequences*, [w:] R.S. Katz, W.J. Crotty (eds.), *Handbook of Party Politics*, London 2006, s. 110.

⁸ R.S. Katz, *The problem of candidate selection and models of party democracy*, „Party Politics” 2001, Vol. 7, No. 3, s. 277–296.

⁹ G. Rahat, R.Y. Hazan, *Candidate selection methods*, „Party Politics” 2001, Vol. 7, No. 3, s. 298–299.

W tym kontekście ważne są również sugestie Williama Crossa, który wskazuje, że spośród licznych kwestii, na szczególną uwagę zasługuje pięć zmiennych umożliwiających odniesienie się do selekcji kandydatów¹⁰. Należą do nich system wyborczy, stopień rywalizacji międzypartyjnej, otwartość systemu na niezależnych kandydatów, umiejscowienie osi podziałów społecznych odnośnie partii, roli ustawodawców w ustalaniu polityki. Argumentuje to stwierdzeniem, że selekcja kandydatów jest ważniejsza wówczas, kiedy rzeczywiście realnie znaczenie ma to, kto zostanie wybrany. Nie dotyczy to przypadków, kiedy wyborcy poprzez głosowanie w wyborach powszechnych mają znaczący wpływ na wybór poszczególnych kandydatów lub pojedynczy politycy nie mają istotnego wpływu na stanowienie polityki. W takich wypadkach sposób selekcji kandydatów poprzedzający ich nominację ma mniejsze znaczenie.

Dążąc do ukazania różnych sposobów przeprowadzania selekcji, Lars Bille wyróżnił sześć podstawowych kategorii: 1) krajowe organy partii całkowicie kontrolują selekcję kandydatów; 2) organy regionalne proponują kandydatów, a organy krajowe podejmują ostateczną decyzję; 3) organy krajowe przedstawiają listę kandydatów, a organy regionalne decydują o ostatecznym kształcie listy; 4) organy regionalne decydują, a organy krajowej mają możliwość dodawać lub usuwać kandydatów ze względu na określone kwalifikacje; 5) organy regionalne całkowicie kontrolują proces selekcji i podejmują ostateczną decyzję; 6) następuje głosowanie szeregowych członków partii¹¹.

Yael Shomer wskazuje, że do głównych czynników rzutujących na wybór metod selekcji należy zaliczyć strukturę organizacyjną oraz zróżnicowanie regionalne¹². Przeprowadzona przez nią analiza ukazała, iż partie działające w systemach unitarnych wprowadzają bardziej scentralizowane i zawężone procedury selekcji kandydatów. W przeciwnym kierunku podążają zaś ugrupowania wywodzące się z państw federalnych, gdyż poszerzają gremium wyborcze oraz decentralizują ów proces.

Poniekąd nie współgra to w pełni z innymi badaniami, gdyż jak wskazuje Krister Lundell, dwie zmienne determinujące sposób selekcji kandydatów to region oraz rozmiar partii. W krajach nordyckich przeważa decentralizacja selekcji kandydatów, zaś w Europie Południowej centrali-

¹⁰ W. Cross, *Democratic norms and party candidate selection. Taking contextual factors into account*, „Party Politics” 2008, Vol. 14, No. 5, s. 596–619.

¹¹ L. Bille, *Democratizing a democratic procedure: Myth or Reality? Candidate selection in western European parties 1960–1990*, „Party Politics” 2001, s. 367.

¹² Y. Shomer, *What affects candidate selection processes? A cross-national examination*, „Party Politics” 2014, Vol. 20, No. 4, s. 533–546.

zacja. Podobnie można wskazać, że partie większe stosują bardziej scentralizowane metody selekcji kandydatów niż partie małe¹³.

Zmiana metod selekcji niesie za sobą konsekwencje w postaci innej charakterystyki kandydata. Daniel M. Smith i Hidenori Tsatsumi wskazują na przykładzie Japonii, że centralizacja selekcji kandydatów ma znaczenie¹⁴. Przejście ku bardziej otwartej metodzie prowadzi do stanu, w którym preferowani są kandydaci centrowi, związani z miastami, o większej spójności poglądów politycznych.

Jak zatem wynika z przywołanych opracowań, badania nad selekcją kandydatów mogą obierać różne kierunki. Istotne jest to, iż z pewnością podkreśla się znaczenie podejmowania wysiłków badawczych w tym kierunku. Problematyka ta jest bowiem ważna z punktu widzenia lepszego zrozumienia funkcjonowania partii politycznych.

Selekcja kandydatów w wyborach prezydenckich w Polsce

Selekcja kandydatów jest kluczowym elementem w zrozumieniu mechanizmów polityki. Należy wskazać, że stanowi ona istotny aspekt aktywności partii politycznej. Odnosi się bowiem zarówno do demokracji wewnątrzpartyjnej, jak i stanowi o zewnętrznym obrazie partii. Stąd proces selekcji kandydatów winien uwzględniać zarówno oczekiwania członków partii, jak i wyborców. Tylko kandydat efektywnie spełniający oba warunki ma szansę na finalny sukces.

Proces selekcji kandydatów na urząd Prezydenta RP składa się z dwóch głównych etapów, wewnątrzpartyjnego (przedwyborczego) oraz państwowego (wyborczego). W przypadku partii politycznych, pierwszy z nich dotyczy wyłaniania kandydata w oparciu o mechanizmy wewnętrzne. Zaś drugi odnosi się do spełnienia kryteriów ustalonych przez organy państwowe.

Co prawda, przedmiotem analizy jest selekcja wewnątrzpartyjna, jednak musi ona przecież uwzględniać cel, jakim jest delegowanie kandydata do udziału w wyborach powszechnych. W związku z tym, analiza selekcji kandydatów w wyborach prezydenckich w Polsce winna być poprzedzona niezbędnym, choć powszechnie dostępnym i znanym, wprowadzeniem dotyczącym formalnych wymogów dotyczących kandydatów w wyborach

¹³ K. Lundell, *Determinants of candidate selection. The degree of centralization in comparative perspective*, „Party Politics” 2004, Vol. 10, No. 1, s. 25–47.

¹⁴ D.M. Smith, H. Tsatsumi, *Candidate selection methods and Policy cohesion in parties. The impact of open recruitment in Japan*, „Party Politics” 2016, Vol. 22, No 3, s. 339–353.

prezydenckich. To bowiem Kodeks wyborczy¹⁵ reguluje procedurę zgłaszania kandydatów. Moment aplikowania o rejestrację komitetu formalnie rozpoczyna procedurę sankcjonowaną regulacjami ustawowymi legitymizowanymi przez państwo. Stanowi to zatem wyraźną granicę w postrzeganiu całego procesu selekcji kandydatów w wyborach prezydenckich.

Aby zrealizować postawiony cel badawczy, autor pragnie wpieryw zaprezentować szerszy kontekst selekcji w postaci danych odnoszących się do trendów w latach 1990–2015. Następnie na tym tle zostanie przeprowadzona analiza prowadząca do odpowiedzi na szczegółowe pytania badawcze.

Przedstawiając sytuację dotyczącą kandydowania w wyborach, należy przybliżyć wymogi formalne, które obowiązują na gruncie prawa od 2011 roku. Pierwszym krokiem jest założenie komitetu wyborczego wyborców, składającego się z 15 obywateli, który przedstawia dwie pisemne zgody pretendenta¹⁶. Jego celem jest zgłoszenie kandydata i prowadzenia kampanii wyborczej¹⁷. Zgłoszenia kandydata dokonuje osobiście pełnomocnik wyborczy najpóźniej na 45 dni przed dniem wyborów. W odniesieniu do jego lub jej osoby winno ono zawierać: imiona; nazwisko; wiek i miejsce zamieszkania; przynależność partyjną. Niezbędne są także informacje dotyczące komitetu, takie jak: nazwa komitetu wyborczego; imiona, nazwisko i adres do korespondencji pełnomocnika wyborczego oraz pełnomocnika finansowego. Do zgłoszenia należy dołączyć co najmniej 100 000 podpisów obywateli mających prawo wybierania do Sejmu, popierających zgłoszenie i udzielających poparcia kandydatowi. Wówczas PKW rejestruje kandydata. Komisja ostatecznie sporządza listę wszystkich kandydatów i najpóźniej w 20 dniu przed głosowaniem przedstawia ją do publicznej wiadomości.

¹⁵ Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy (Dz.U. z 2011r. Nr 21, poz. 112 ze zm.).

¹⁶ Jedna na kandydowanie a druga na utworzenie jego komitetu wyborczego oraz pisemne oświadczenie o posiadaniu prawa wybieralności. Ta pierwsza powinna zawierać w swej treści: imiona; nazwisko; nazwisko rodowe; imiona rodziców; datę i miejsce urodzenia oraz obywatelstwo kandydata; przynależność partyjną; numer PESEL; udokumentowane wykształcenie; wykonywany zawód; miejsce pracy; adres zamieszkania.

¹⁷ To ten organ wykonuje wszelkie czynności w imieniu obywateli, zaś jego pełnomocnik zawiadamia o fakcie jego powstania PKW nie później niż 55 dni przed dniem wyborów wraz z przedstawieniem podpisów 1000 obywateli mających prawo wybierania do Sejmu, a także wskazaniem pełnomocnika wyborczego oraz pełnomocnika finansowego.

Kandydaci w wyborach Prezydenta RP

Kreśląc obraz dotyczący selekcji kandydatów należy przejść do całościowego ukazania podstawowych danych liczbowych dotyczących omawianego zagadnienia. Zasygnalizowanie poniższych informacji pozwoli wskazać poszczególne trendy, w ujęciu ilościowym, dotyczące etapów dochodzenia do ostatecznego ustalenia liczby kandydatów startujących w wyborach. W świetle formalnych wymogów określonych przez kodeks wyborczy, aby ostatecznie zostać kandydatem, należy przejść następujące etapy: zgłoszenie komitetu; rejestracja komitetu; rejestracja kandydata; start w wyborach. Każdy z nich stopniuje wymagania dotyczące poparcia społecznego dla kandydata, jak i pośrednio sprawności organizacyjnej jego zaplecza.

Tabela 1. Liczba kandydatów w wyborach Prezydenta RP w latach 1990–2015

	1990	1995	2000	2005	2010	2015
Liczba kandydatów startujących w wyborach	6	13	12	12	10	11
Liczba zarejestrowanych kandydatów	6	17	13	16	10	11
Liczba zarejestrowanych komitetów	16	17	21	26	17	23

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW.

Powyższa tabela pokazuje zatem, że pomimo zarejestrowania komitetu nie udało się zebrać 100 tys. podpisów wszystkim kandydatom (1990 – 10; 1995 – 0; 2000 – 8; 2005 – 10; 2010 – 7; 2015 – 12). Tylko w 1995 roku wszyscy ubiegający się o start w wyborach spełnili ten warunek. W pozostałych latach, od 8 do 12 zarejestrowanym kandydatom nie udało się spełnić tego wymogu.

Spadek liczby dążących do startu w wyborach następował także w przypadku, gdy już pomyślnie zebrano odpowiednią liczbę podpisów wyborców. W 1990 oraz 2010 i 2015 roku wszyscy zarejestrowani kandydaci wzięli udział w wyborach. Natomiast w 1995 spośród 17 kandydatów tylko 13 z nich wystartowało (zrezygnowali: Bogdan Pawłowski, Lech Kaczyński, Marek Markiewicz, Leszek Moczulski). W kolejnych wyborach odbywających się w 2000 roku zrezygnował tylko jeden kandydat (Jan Olszewski). Natomiast w 2005 roku, różnica wynosiła czterech kandydatów (trzech z nich zrezygnowało: Zbigniew Religa, Włodzimierz Cimoszewicz, Maciej Giertych, zaś Daniel Podrzycki zmarł 24 września).

Wprowadzenie progów zwiększających wymagania wobec pretendentów okazuje się zatem skuteczne. Powoduje bowiem eliminację osób po każdym z etapów – pozostają tylko ci, którym udało się poddać zadaniom organizacyjnym i wymogom formalnym. Ewentualnie w wyniku poczucia niewielkiego poparcia społecznego rezygnują i udzielają poparcia silniejszym kandydatom, których program jest zbliżony do ich własnego. Tym samym w ostatecznym rozrachunku doprowadzając do pewnej zbliżonej liczby kandydatów, na których można oddać głos (1990 – 6, 1995 – 13; 2000 – 12; 2005 – 12; 2010 – 10; 2015 – 11).

Kolejnym aspektem, jest aspekt personalny. Inaczej mówiąc, odnieść się w tym wypadku należy do konkretnych polityków i liczby prób, które podejmowali, dążąc do objęcia najwyższego urzędu państwowego. Poniższe dane wskazują dokładnie, jak duża liczba osób przechodziła przez ten proces.

Tabela 2. Liczba startów poszczególnych osób w wyborach Prezydenta RP

Liczba startów	Liczba osób	Kandydat oraz rok startu
1 raz	37	T. Mazowiecki (1990), W. Cimoszewicz (1990), R. Bartoszcze (1990), L. Moczulski (1990), J. Kuroń (1995), J. Olszewski (1995), T. Zieliński (1995), H. Gronkiewicz-Waltz (1995), J. Pietrzak (1995), T. Koźluk (1995), K. Piotrowicz (1995), M. Krzaklewski (2000), J. Łopuszański (2000), D. Grabowski (2000), P. Ikonowicz (2000), T. Wilecki (2000), B. Pawłowski (2000), L. Kaczyński (2005), D. Tusk (2005), M. Borowski (2005), H. Bochniarz (2005), L. Ilasz (2005), J. Pyszko (2005), A. Słomka (2005), J. Kaczyński (2010), G. Napieralski (2010), M. Jurek (2010), B. Ziętek (2010), K. Morawiecki (2010); A. Duda (2015); G. Braun (2015); A. Jarubas (2015); P. Kukiz (2015); M. Ogórek (2015); J. Palikot (2015); P. Tanajno (2015); J. Wilk (2015).
2 razy	7	A. Kwaśniewski (1995, 2000), S. Tymiński (1990, 2005), L. Bubel (1995, 2005), A. Olechowski (2000, 2010), J. Kalinowski (2000, 2005), W. Pawlak (1995, 2010) B. Komorowski (2010, 2015).
3 razy	1	L. Wałęsa (1990, 1995, 2000)
4 razy	1	A. Lepper (1995, 2000, 2005, 2010)
5 razy	1	J. Korwin-Mikke (1995, 2000, 2005, 2010, 2015)

Źródło: opracowanie własne.

Selekcja kandydatów, zwieńczona sukcesem mierzonym w postaci startu w wyborach, dotyczy 47 osób. W sumie, wymienieni politycy przechodzili przez ten proces 63 razy. Największą liczbę startów odnotowuje się w przypadku J. Korwin-Mikkego, który uczynił to 5 razy, startując każdorazowo w wyborach od 1995 roku. Cztery razy kandydował A. Lepper, zaś L. Wałęsa trzykrotnie. Zdecydowanie największą grupę stanowią jednak politycy, którzy ubiegali się o prezydenturę wyłącznie jeden raz (37 osób).

Można zatem stwierdzić, że w przeważającej liczbie proces selekcji jest dla polityków jednorazowym doświadczeniem. Natomiast osoby najczęściej oraz systematycznie ubiegające się o prezydenturę (A. Lepper i J. Korwin-Mikke) należą raczej w powszechnym mniemaniu do kandydatów niszowych. Każdorazowo słaby wynik nie demotywował ich i nie zniechęcał do podejmowania kolejnych wysiłków. Wydaje się zatem, że politycy ci, pewną wytrwałość w tym zakresie, traktowali bardziej jako sposób na promocję swojej osoby i poglądów, niż realną rywalizację.

W wyborach Prezydenta RP istotną rolę odgrywają partie polityczne. Choć uwypukla się rolę konkretnego kandydata, to bez wsparcia (np. finansowego, organizacyjnego i merytorycznego) żadna osoba ubiegająca się o ten urząd nie miała dotychczas znaczących szans. W zasadzie jedynym kandydatem, który przełamuje ten stereotyp, co w sensie liczbowym tylko potwierdza powyższą tezę, był Paweł Kukiz i uzyskanie przez niego 20,8% głosów w 2015 roku.

Tabela 3. Afiliacja partyjna kandydatów na Prezydenta RP

Rok wyborów	Partie	Bezpartyjni	
		Popierani przez partie	Nie popierani przez partie
1990	R. Bartoszcze (PSL); W. Cimoszewicz (SdRP); T. Mazowiecki (ROAD); L. Moczulski; (KPN); S. Tymiński; L. Wałęsa (PC);		
1995	L. Bubel; A. Kwaśniewski; J. Kuroń; J. Olszewski; W. Pawlak; J. Korwin-Mikke; A. Lepper	H. Gronkiewicz-Waltz L. Wałęsa W. Zieliński	J. Pietrzak; T. Koźluk; K. Piotrowicz
2000	D. Grabowski; P. Ikonowicz; M. Krzaklewski; J. Kalinowski; A. Lepper; J. Korwin-Mikke; J. Łopuszański; L. Wałęsa; T. Wilecki	A. Kwaśniewski A. Olechowski	B. Pawłowski

Rok wyborów	Partie	Bezpartyjni	
		Popierani przez partie	Nie popierani przez partie
2005	M. Borowski; L. Bubel; L. Kaczyński; J. Kalinowski; J. Korwin-Mikke; A. Lepper; J. Pyszko; A. Słomka; D. Tusk	H. Bochniarz S. Tymiński	L. Iliasz
2010	M. Jurek; J. Kaczyński; B. Komorowski; G. Napieralski; W. Pawlak; B. Ziętek	K. Morawiecki A. Olechowski	–
2015	A. Duda; A. Jarubas; J. Korwin-Mikke; M. Kowalski; J. Palikot; P. Tanajno; J. Wilk	B. Komorowski M. Ogórek	G. Braun P. Kukiz

Źródło: opracowanie własne.

Jak wskazuje zawartość tabeli 3, kandydaci na Prezydenta RP wywodzą się głównie z grona członków partii politycznych. Znając wyniki dotychczasowych wyborów można stwierdzić, że nie jest możliwe wygranie wyborów bez poparcia jednego z głównych ugrupowań. Co więcej, do drugiej tury nigdy nie udało się dotrzeć osobie bez takowego wsparcia. Wybory wygrywał więc zawsze kandydat popierany przez główną partię polityczną.

W związku z powyższym, uzasadnione jest skupienie się na głównych partiach politycznych. Rozpoznanie formalnych mechanizmów wewnątrzpartyjnej selekcji kandydatów pozwoli w większym stopniu zrozumieć procesy polityczne.

Formalne prerogatywy przywódców partii w procesie selekcji kandydatów

Skupiając się na głównych partiach politycznych, które odgrywały znaczącą rolę w kadencji z 2011–2015, poprzedzającej ostatnie wybory prezydenckie w 2015 roku, można wskazać, że uprawnienia formalne do wskazania kandydata partii są zróżnicowane. W zależności od ugrupowania rozkładają się one na różne organy partyjne.

Analiza uwarunkowań formalnych z pewnością nie dostarcza pełnej wiedzy na temat omawianego procesu. Jednak jest to fundament przy próbie zrozumienia mechanizmów wewnątrzpartyjnych. Ukazuje

bowiem, gdzie poszukiwać źródeł dociekań naukowych i punktu wyjścia do dalszych analiz. Co kluczowe, uwidocznienie aspektów statutowych wskazuje przecież intencje, jakimi kierują się poszczególne partie, przy regulacji wewnątrzpartyjnej demokracji. W tym przypadku dotyczącej selekcji kandydatów.

Odnosząc się do danych poruszających problematykę formalnego – wynikającego z statutu partii – wpływu na przywódcy partii na proces nominowania kandydata, można skonstatować, że każda z partii wybrała odmienne rozwiązanie.

Tabela 4. Organy partii uprawnione do nominowania kandydata

	PO	PiS	SLD	PSL	TR
Przewodniczący /Prezes	–	Przedkłada do akceptacji Komitetu Politycznego kandydata PiS w wyborach na urząd Prezydenta RP	–	–	–
Rada Krajowa	–	–	–	–	–
Rada Polityczna	–	Wybór kandydata PiS na urząd Prezydenta RP	–	–	–
Krajowa Rada Polityczna	–	–	–	–	Rekomenduje kandydata na Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej
Konwencja Krajowa	–	–	Może udzielić poparcia kandydatowi na Prezydenta RP	–	–
Krajowa Konwencja Wyborcza PSL (zwoływana przez RN PSL, zatwierdza na wniosek NKW PSL)	–	–	–	Zatwierdza kandydata na Prezydenta RP	–

Źródło: opracowanie własne.

Stawiając w centrum zainteresowania przywódcę partii, należy stwierdzić, że wyłącznie PiS umieściło w swoim statucie zapis mówiący o przyznaniu mu prerogatywy do przedłożenia do akceptacji Komitetowi Politycznemu kandydata PiS w wyborach na urząd Prezydenta RP. Jest to jedyny przypadek w partiach politycznych w Polsce, aby formalnie przypisać przywódcy partii udział w procesie nominowania kandydata. Należy jednak podkreślić, że wyboru kandydata dokonuje Rada Polityczna. Natomiast przywoływany Komitet Polityczny, na mocy statutu posiada dość ogólną kompetencję do określania szczegółowego trybu wyłaniania kandydatów partii do organów przedstawicielskich, co czyni na podstawie uchwał Rady Politycznej. Dążąc zatem do uproszczenia procesu decyzyjnego, można wskazać, że Prezes PiS wskazuje kandydata, zaś Rada Polityczna dokonuje jego wyboru.

PSL i TR w swych statutach również wyraźnie określają, jaki organ dokonuje wyboru kandydata na Prezydenta RP. Jednak w procesie decyzyjnym pominięty został Prezes PSL oraz Przewodniczący Ruchu. W przypadku pierwszej z partii, to Krajowa Konwencja Wyborcza PSL, która jest zwoływana przez Radę Naczelną, zatwierdza na wniosek Naczelnego Komitetu Wykonawczego kandydata partii na Prezydenta RP. Natomiast w TR Krajowa Rada Polityczna rekomenduje kandydata. W SLD nie ma wyraźnego sprecyzowania, gdyż zapis o tym, iż Konwencja krajowa może udzielić poparcia kandydatowi na Prezydenta RP jest ogólny i nie rozstrzyga tej kwestii jednoznacznie.

Co warte odnotowania i podkreślenia, PO w ogóle nie podejmuje tego rozstrzygnięcia w swoim statucie. Znajdują się w nim zapisy o zatwierdzaniu kandydatów na parlamentarzystów czy też odnośnie do wyborów samorządowych, jednak brak jest wzmianki o kandydacie na Prezydenta RP. Ze względu na istotną rolę tej partii politycznej, jak i już kilkunastoletni „staż” na scenie partyjnej, trudno zrozumieć brak zapisów w tej materii.

Podsumowując tę część badań, można wyciągnąć kilka wniosków. Spośród pięciu analizowanych stronnictw, PiS, PSL oraz TR wyraźnie przypisały roztrzęsaną kompetencję konkretnemu organowi. SLD uczyniło to wyłącznie sugerując taką możliwość, zaś PO w ogóle nie poruszyła tego tematu w swoim podstawowym dokumencie. W dwóch przypadkach spośród pięciu wskazany jest podmiot inicjujący kandydaturę. W PiS jest to Prezes PiS. Natomiast w PSL jest to NKW tej partii. Przywódca partii, w sposób indywidualny oraz formalny włączany jest w proces selekcji kandydatów wyłącznie w PiS.

Aktywny udział przywódców partii w wyborach Prezydenta RP

Kolejnym pytaniem badawczym, które zostało postawione na wstępie jest kwestia, w jakim stopniu przywódcy partii biorą aktywny udział w ubieganiu się o prezydenturę. Innymi słowy, czy ubiegają się o rekomendację partii i dążą do bycia jej przedstawicielem w wyborach powszechnych.

Tabela 5. Przywódcy partii startujący w wyborach na urząd Prezydenta RP

	1990	1995	2000	2005	2010	2015
PO	–	–	–	TAK	NIE	NIE
PiS	–	–	–	NIE	TAK	NIE
RP	–	–	–	–	–	TAK
PSL	TAK	TAK	TAK	NIE	TAK	NIE
SLD	–	–	NIE	NIE	TAK	NIE

Źródło: opracowanie własne.

Uwzględniając ostatnie wybory, które odbyły się w 2015 roku, to jedynie Janusz Palikot był jednocześnie przewodniczącym partii oraz jej kandydatem w wyborach prezydenckich. Biorąc za punkt wyjścia rolę przywódcy partyjnego, to zdecydowanie najbardziej reprezentatywne są wybory z 2010 roku, kiedy to starli się przywódcy trzech spośród czterech najważniejszych partii. Choć biorąc pod uwagę ostateczny wynik, wygrał kandydat, który nie był przywódcą partii.

Jedynie PSL w czterech z sześciu przypadków zastosowało zasadę, iż przywódca partii zostaje jej kandydatem w wyborach prezydenckich. Jeżeli jednak uwzględnimy wyłącznie ostatnie trzy elekcje, to także i ta partia wpisuje się w tendencję niewystawiania swojego przywódcy do rywalizacji wyborczej.

Dane przedstawione w tabeli 5 wskazują, że przywódca partii rzadko ubiega się o najwyższy urząd w państwie. Wynika to faktu, iż uwzględniając aktywność badanych partii w wyborach prezydenckich czyniono to w 8 z 17 przypadków. Zaś zawężając okres do ostatnich trzech elekcji, w większości nie miało to miejsca, gdyż wykorzystali oni bierne prawo wyborcze w 5 z 13 przypadków.

Dane te sugerują zatem wyraźnie dwie sprawy. PSL jest partią, która najczęściej desygnowała swojego przywódcę jako kandydata w wyborach

prezydenckich, choć w ostatnich trzech elekcjach uczyniła to jedynie raz. Wybory z 2010 roku obfitowały w starcie przywódców partii, gdyż główne partie (z wyjątkiem PO) wystawiły swoich przywódców. Natomiast przeciwna sytuacja miała miejsce w 2015 roku. Brak jest zatem jednoznacznego trendu, tak z perspektywy poszczególnych partii czy też kolejnych wyborów.

Podsumowanie

Zebrane dane oraz ich analiza pozwoliły na sformułowanie odpowiedzi na postawione pytania badawcze oraz weryfikację hipotezy. Odpowiedź na pierwsze z pytań badawczych, dotyczące roli przywódców w procesie selekcji kandydatów na urząd Prezydenta RP, wskazuje następujący wniosek. Formalna rola przywódców partii w analizowanym procesie jest znikoma. Jedynie jedna partia (PiS) deleguje w tym zakresie na swego lidera uprawnienie do zaproponowania kandydata na urząd głowy państwa. Pozostałe ugrupowania, na mocy statutów, nie uwzględniają przewodniczących/prezesów w tym procesie. Co ciekawe, PO w ogóle pomija w statucie selekcję kandydatów na urząd Prezydenta RP.

Analiza ilościowa w kontekście poszukiwania odpowiedzi na drugie pytanie badawcze nie dostarczyła już tak klarownych danych. Przywódcy analizowanych partii w 8 z 17 przypadków brali udział w wyborach prezydenckich. Tylko raz, w wyborach z 2010 roku można było śledzić rywalizację przywódców trzech z czterech najważniejszych partii politycznych. Jednakże udział przywódców partii w mniej niż połowie elekcji można raczej uznać za argument za słabą aktywnością przywódców partii na tym polu.

W związku z powyższym, postawiona hipoteza badawcza została zweryfikowana negatywnie. Zarówno prerogatywy statutowe, jak i aktywność wyborcza wskazują, że przywódcy partii nie odgrywają wiodącej roli w procesie selekcji kandydatów na Prezydenta RP.

Kolejnego podkreślenia wymaga fakt, iż teza ta jest oparta na przesłankach formalnych. Zaś stwierdzenie, iż przywódcy partii mają niewielki wpływ i udział na tytułowy proces, kłóci się z obrazem płynącym z obserwacji życia politycznego.

Analiza tego problemu wymaga zatem dogłębnego prześledzenia każdorazowych wyborów i uwzględnienia ówczesnej sytuacji politycznej. Tym samym czyniąc pierwszy krok, autor wyraża nadzieję na kontynuację badań i sięgnięcie w kolejnym etapie do kontekstu sytuacyjnego, który okaże się pomocny w uzupełnieniu wniosków i dalszej dyskusji nad podjętym problemem.

STRESZCZENIE

Celem opracowania jest przybliżenie kwestii związanych z wewnątrzpartyjną rywalizacją o nominację na kandydata partii w wyborach Prezydenta RP. Zarówno prerogatywy statutowe, jak i aktywność wyborcza wskazują, że przywódcy partii nie odgrywają wiodącej roli w tym zakresie. Jedynie PiS przypisuje przywódcy partii jakiegokolwiek uprawnienia w procesie selekcji kandydatów do udziału w wyborach Prezydenta RP. Ma on prawo do przedłożenia stosownej kandydatury. Jednakże ostateczną decyzję w PiS oraz TR podejmuje organ krajowy, zaś w PSL oraz SLD konwencja krajowa. Z kolei kandydowanie przywódców głównych partii w mniej niż połowie elekcji (8 z 17) można raczej uznać za argument za ich słabą aktywnością na tym polu.

Maciej Hartliński

AUTHORITY AND ACTIVITY OF PARTY LEADERS IN THE PROCESS OF CANDIDATE SELECTION IN PRESIDENTIAL ELECTIONS IN POLAND 1990–2015

The objective is to approximate the issues related to the intra-party competition for the nomination for the party candidate in elections of the President of the Republic of Poland. Both statutory prerogatives and electoral activity indicate that party leaders do not play a leading role in this regard. PiS party leader attributed only any permission in the process of selection of candidates to participate in elections of the President of the Republic. He has the right to submit appropriate nominations. However, the final decision in the PiS and TR shall take the national authority, while the SLD and PSL National Convention. In turn, stand as leaders of the major parties in less than half of the election (8 of 17) you can rather be considered an argument for their lack of activity in this field.

KEY WORDS: *candidate selection, presidential elections, party leaders, intra-party democracy*

Bibliografia

- Bichta T., *Struktura organizacyjna partii politycznych w Polsce po 1989 roku*, Lublin 2010.
- Cross W., *Democratic norms and party candidate selection. Taking contextual factors into account*, „Party Politics” 2008, Vol. 14, No. 5.
- Flis J., Wojtasik W., *Candidate selection in the 2014 European Parliament election in Poland*, „Political Preferences” 2014, No. 9.

- Galagher M., Marsh M. (ed.), *Candidate selection in comparative perspective: The secret garden of politics*, London 1988.
- Hazan R.Y., Rahat G., *Candidate Selection. Methods and Consequences*, [w:] R.S. Katz, W.J. Crotty (eds.), *Handbook of Party Politics*, London 2006.
- Hazan R.Y., Rahat G., *Democracy within parties. Candidate selection methods and their political consequences*, Oxford 2010.
- Katz R.S., *The problem of candidate selection and models of party democracy*, „Party Politics” 2001, Vol. 7, No. 3.
- Kryszeń G., *Selekcja i zgłaszanie kandydatów w wyborach parlamentarnych w świetle standardów wyborów demokratycznych*, „Studia Wyborcze” 2006, Tom 2.
- Lundell K., *Determinants of candidate selection. The degree of centralization in comparative perspective*, „Party Politics” 2004, Vol. 10, No. 1.
- Maguś W., *Prezydenckie prawyборы w Platformie Obywatelskiej jako przykład politycznego show*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2012, Nr 2.
- Maguś W., *Proces wylaniania kandydatów w wyborach prezydenckich 2010 roku w Polsce*, [w:] M. Jeziński, W. Peszyński, A. Seklecka (red.), *Wybory 2010. Polska i świat*, Toruń 2011.
- Shomer Y., *What affects candidate selection processes? A cross-national examination*, „Party Politics” 2014, Vol. 20, No. 4.
- Smith D.M., Tsatsumi H., *Candidate selection methods and Policy cohesion in parties. The impact of open recruitment in Japan*, „Party Politics” 2016, Vol. 22, No 3.
- Sobolewska-Myślik K., Kosowska-Gąstoł B., Borowiec P., *Struktury organizacyjne polskich partii politycznych*, Kraków 2010.
- Skrzypiński D., *Proces mianowania kandydatów w wyborach prezydenckich jako mechanizm rozstrzygania dylematów strategicznych*, „Studia Polityczne” 2011, Vol. 19.
- Rahat G., Hazan R.Y., *Candidate selection methods*, „Party Politics” 2001, Vol. 7, No. 3.
- Wojtasik W., *Efektywność strategii selekcji kandydatów na listy wyborcze w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2009 roku*, [w:] K. Sobolewska-Myślik, A. Hess, K. Kowalczyk (red.), *Polska scena polityczna. Środowiska – komunikacja polityczna – strategie*, Kraków 2010.